

---

*Jarosław Stulczewski**Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli*

OKRĘGOWE TOWARZYSTWO RZEMIEŚLNICZE „RESURSA” W ZDUŃSKIEJ WOLI (1912-1939)

W pierwszych latach XX w. na terenie Zduńskiej Woli zawiązało się Towarzystwo pn. „Resursa Rzemieślnicza”. Dało ono początek do dziś funkcjonującemu w mieście Cechowi Rzemiosł Różnych. Organizacja ta o charakterze gospodarczo-kulturalnym została zawiązana celem zrzeszenia rzemieślników chrześcijan. Jej podstawowym celem było podnoszenie poziomu wykształcenia zawodowego członków, organizowanie życia kulturalno-oświatowego oraz ochrona interesów rzemieślników¹. Należy pamiętać, że w tym okresie nie funkcjonowały w mieście typowe polskie stowarzyszenia o charakterze kulturalnym, gdyż zaborca na takie nie pozwalał. Niejednokrotnie kojarzyły się one władzom carskim z ukrytą działalnością niepodległościową i patriotyczną.

Do roku 1905, czyli do czasu rewolucji, na ziemiach Królestwa Polskiego sytuację stowarzyszeń regulowały przepisy karne. Ustawodawstwo to było jednym z elementów zaostrenia działań antypolskich. Tylko w wyjątkowych przypadkach władze carskie zgadzały się na założenie stowarzyszenia i w tym trybie zatwierdzono nieliczne organizacje (na podstawie swobodnego uznania monarchy, później odpowiedniego ministra). 4 marca (17 marca wg kalendarza juliańskiego, który obowiązywał na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego) 1906 r. szczegóły działalności stowarzyszeń określił ukaz carski – Tymczasowe przepisy o stowarzyszeniach i związkach. Zapisy wydanego przez cara Mikołaja II ukazu rozróżniały trzy rodzaje stowarzyszeń: mające osobowość prawną; nieposiadające osobowości prawnej (tzw. stowarzyszenia zwykłe); związki zawodowe².

Od stowarzyszeń posiadających osobowość prawną wymagano statutu („ustawy” według nomenklatury urzędowej), którego treść była jawna i który spełniał określone warunki. Określał on m.in. nazwę, siedzibę, cel, sposoby działalności stowarzyszenia, dane dotyczące założycieli, sposób nabywania i utraty członkostwa, wysokość składek

---

1 Cech Rzemiosł Różnych w Zduńskiej Woli (dalej: CRR), Ustawa Towarzystwa p.n. „Resursa Rzemieślnicza” w Zduńskiej Woli, k. 1.

2 G. Smyk, *Miejsce i rola tzw. urzędów mieszanych w administracji gubernialnej Królestwa Polskiego po powstaniu styczniowym*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2019, t. 28, z. 1, s. 152-153; „Połnoje Sobranije Zakonow Rossijskoj Imperii” 1906, nr 27479, s. 201-207; L. Ćwikła, *Prawne aspekty funkcjonowania stowarzyszeń prowadzących działalność w dziedzinie turystyki na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, [w:] *Prawne aspekty podróży i turystyki – historia i współczesność*, Kraków 2018, s. 165-166.

członkowskich, skład zarządu, jego kompetencje, czas, sposób i kompetencje zwołania zgromadzenia ogólnego. Stowarzyszenia takie podlegały wpisowi do rejestru. Wniosek do rejestracji statutu należało złożyć wraz z uchwalonym statutem do Gubernialnego Urzędu do Spraw Stowarzyszeń. Po złożeniu opinii przez gubernatora, urząd ten przeprowadzał postępowanie rejestracyjne i był zobowiązany w terminie jednego miesiąca wydać decyzję o rejestracji stowarzyszenia lub związku albo o jej odmowie. Statut stowarzyszenia był wpisywany do rejestru stowarzyszeń i związków z równoczesnym opublikowaniem jego tekstu w „Wiadomościach Senackich”³. Rejestr był jawny. Nadzór nad stowarzyszeniami sprawował minister spraw wewnętrznych, który mógł w każdym czasie, według swego uznania, zawiesić działalność stowarzyszenia lub je rozwiązać⁴.

Na krótko przed wybuchem I wojny światowej znaleźli się w Zduńskiej Woli ludzie, którzy postanowili w sposób umiejętny umożliwić miejscowemu społeczeństwu korzystanie z wypracowanego dorobku kulturowego i polskiej tradycji. Wprawdzie ukaz z marca 1906 r. zezwalał na legalną działalność towarzystw kulturalno-oświatowych w całym Kraju Przywiślańskim, to gubernialne urzędy do spraw stowarzyszeń w rzeczywistości powołane zostały w celu zachowania nadzoru i kontroli polityczno-policyjnej administracji państwowej nad tą sferą praw i wolności mieszkańców Imperium Rosyjskiego. W tym celu mieszkańcy Zduńskiej Woli postanowili powołać do życia organizację rzemieślniczą, która oficjalnie prowadziła by na tym terenie działalność gospodarczą dla miejscowego rzemiosła, a równocześnie była organizatorem miejskiego życia kulturalnego. Zebranie założycielskie stowarzyszenia zainicjowano na jesień 1912 r., a jego organizatorami byli mieszkańcy Zduńskiej Woli: Piotr Królikowski (aptekarz), Józef Michalski (piekarz), Wincenty Wilczyński (stolarz), Wacław Michalski (młynarz), Norbert Dąbrowski (felczer) i Jan Zapędowski (ślusarz), Karol Truszkowski (kupiec), Józef Kucner (kował) i Józef Sakowski (kołodziej)⁵.

3 G. Smyk, *Miejsce i rola tzw. urzędów mieszanych...*, s. 154-155.

4 Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości utrzymano tymczasowo w mocy przepisy władz zaborczych. Zmiany tych przepisów sprowadzały się głównie do określenia organów polskich jako właściwych do prowadzenia spraw stowarzyszeń. Dekret z 3 stycznia 1919 r. o stowarzyszeniach oraz przepisy wykonawcze, utrzymując w mocy przepisy rosyjskiego ukazu z 4/17 marca 1906 r., uznały Ministerstwo Spraw Wewnętrznych za właściwe do prowadzenia rejestru stowarzyszeń i ich związków. Następnie kompetencje te przejęli wojewodowie. Zmiana aktu prawnego nastąpiła na mocy rozporządzenia Prezydenta RP z 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach. W wykonaniu tego rozporządzenia wydane zostało rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 10 grudnia 1932 r. o rejestracji stowarzyszeń. Przepisy te ujednoliciły prawo stowarzyszeń, uchylając przepisy zaborcze. Zob. P. Suski, *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2011, s. 22.

5 CRR, Księga Pamiątkowa Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958], k. b. pag.

Ryc. 1. Pieczęć dwujęzyczna „Resursy Rzemieśniczej”, 1912

Źródło: ze zbiorów Cechu Rzemiosł Różnych w Zduńskiej Woli

Grupa ta wzorując się na podobnym klubie rzemieślniczym zawiązanym w 1910 r. na terenie Łodzi, wystąpiła do władz gubernialnych w Kaliszu z wnioskiem o zalegalizowanie organizacji, przekładając jednocześnie projekt statutu (ustawy) zawierający założenia i cele Towarzystwa⁶. Na mocy postanowienia gubernatora kaliskiego Nikołaja Nowosilcowa Towarzystwo pn. „Resursa Rzemieśnicza” zostało z dniem 25 października/7 listopada 1912 r. wpisane do rejestru stowarzyszeń i związków pod numerem 80⁷. Trzeba przy tym wspomnieć, że do 1861 r. w Królestwie Polskim w wielu miastach działały resursy, m.in. w pobliskim Szadku⁸. Ich rozwój i działalność była w poważnym stopniu uzależniona od aktualnej sytuacji politycznej. Wprowadzony na rozkaz cesarza Rosji Aleksandra II z dniem 14 października 1861 r. stan wojenny położył kres tego typu organizacjom na cztery i pół dekady⁹. Czym wobec tego były resursy? Początkowo termin ten nie był praktycznie zdefiniowany, mimo że pierwsze organizacje używające takiego nazewnictwa powstały na początku lat 20. XIX w. Słowo „Resursa”, mające swój rodowód z języka francuskiego, początkowo niezbyt precyzyjnie tłumaczono jako źródło pomocy lub zarobku bądź miejsc odpoczynku lub zabawy. Dopiero w odrodzonej Rzeczypospolitej zdefiniowano, że „Resursa” to klub bądź stowarzyszenie, utworzone w celu wspólnego spędzania wolnych chwil, posiadające własny lokal¹⁰.

- 6 Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Kancelaria Gubernatora Kaliskiego (dalej: KKG), sygn. 93/2384, k. b. pag.
- 7 CRR, Ustawa Towarzystwa p.n. „Resursa Rzemieśnicza” w Zduńskiej Woli, k. 1.
- 8 Czytaj więcej: A. Szwarz, *Resursy w Królestwie Polskim (1820-1863)*, „Przegląd Historyczny” 1980, t. 71, z. 1, s. 23-49.
- 9 A. Tomaszewicz, *Życie kulturalne ośrodków miejskich guberni kaliskiej w latach zaborów*, Sieradz 1998, s. 50-51.
- 10 *Podręczna encyklopedia powszechna*, t. 5, N-R, pod red. A. Wiślickiego, Warszawa 1900, s. 485; *Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*, t. 4, P-Sh, pod red. S. Lama, Warszawa [1927], s. 842.

Ryc. 2. Otwarcie „Resursy Rzemieślniczej” w Zduńskiej Woli, 23.02.1913

Siedzą w pierwszym rzędzie od lewej: pierwszy Rybarkiewicz, trzeci Oczechowski, szósty ks. Ignacy Raszka, siódma Maria Wojciechowska, ósmy Piotr Królikowski (prezes „Resursy”), dziewiąty Kucharski, dziesiąty Ignacy Hecold, jedenasty Pertkiewicz, dwunasty Wojciech Kalinowski. Stoją w drugim rzędzie od lewej: drugi Fidler, jedenasty Kokowski, trzynasty Orłowski, czternasty Pietrzykowski, piętnasty Kumicki, szesnasty Lesz, siedemnasty Norbert Dąbrowski, osiemnasty Władysław Kasprzak, dziewiętnasty Józef Michalski. Stoją w trzecim rzędzie od lewej: piąty Leon Kujawski, szósty Roch Michalski, siódmy Józef Kalinowski, jedenasty Kucharzski, dwunasty Leon Michalski, trzynasty Rezler, piętnasty Kunce, szesnasty Żabicki, dziewiętnasty Władysław Michalski

Źródło: ze zbiorów Cechu Rzemiosł Różnych w Zduńskiej Woli

Inauguracyjne otwarcie „Resursy Rzemieślniczej” w Zduńskiej Woli miało miejsce 23 lutego 1913 r. przy udziale delegacji organizacji o podobnym profilu z terenu Królestwa Polskiego. Wydarzenie uświetnił koncert muzyczno-śpiewaczy. Pierwszym prezesem stowarzyszenia został jego inicjator i założyciel Piotr Królikowski (ur. 1863), w którego domu w Rynku 5 znalazła siedzibę organizacja¹¹. Na sekretarza wybrano felczera med. Norberta Dąbrowskiego (ur. 1881)¹². Pierwsze kierownictwo organizacji działalność

11 APŁ, KGK, sygn. 93/2384, k. b. pag.; CRR, Księga Pamiątkowa Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958], k. b. pag.; J. Kozłowski, *Start Resursa 1913-1983*, Zduńska Wola 1983, s. bn.

12 *Urzędowy spis: lekarzy, lekarzy-dentystów, farmaceutów, felczyrów, pielęgniarek, położnych,*

swą rozpoczęło od stworzenia kółka śpiewaczego „Lira”, biblioteki i sekcji sportowej. Dalszym lokum „Resursy Rzemieślniczej” był dom Michalskich przy ul. Kościelnej 13¹³.

Przyjęta dwujęzyczna ustawa Towarzystwa „Resursa Rzemieślnicza” w Zduńskiej Woli (wydana drukiem) określiła, że terenem działalności organizacji było miasto Zduńska Wola oraz cały powiat sieradzki. Towarzystwo miało prawo – według swoich założeń – urządzać przedstawienia teatralne, koncerty, zabawy, odczyty, wieczornice, wycieczki, mogło mieć własną orkiestrę, prowadzić po uzyskaniu odpowiedniego zezwolenia 2-klasową szkołę z kursami wieczorowymi oraz prowadzić ochronkę dla sierot po rzemieślnikach i dla dzieci biednych rodziców, posiadać bibliotekę. W celu rozwoju fizycznego członków „Resursy”, dopuszczono do urządzania ćwiczeń gimnastycznych i atletycznych, uprawiania sportu rowerowego i różnych gier sportowych (dozwolone były gry w warcaby, szachy, domino i bilard). Dodatkowo członkowie Towarzystwa mogli prowadzić własny bufet, nosić znaczki organizacyjne (prezentujące dwa młotki w wieńcu laurowym), prowadzić własne kółko śpiewacze, wydawać zapomogi członkom i ich rodzinom oraz urządzać wystawy rzemieślniczo-przemysłowe¹⁴. Tak sformułowany program działania zezwalał nieoficjalnie przekazywać członkom patriotyczne treści razem z działaniem społecznym. Zabawy czy odczyty były tylko pretekstem, gdyż głównym celem było podtrzymanie ducha narodowego szczególnie w środowisku rzemieślniczym i kupieckim w czasie zniewolenia społecznego¹⁵.

uprawnionych i samodzielnych techników dentystycznych oraz wykazy: aptek, szpitali, ubezpieczalni społecznych, ośrodków zdrowia, przychodni samodzielnych oraz centrali i filii Państwowej Szkoły Higieny, cz. IV Felczerzy, Warszawa 1939, s. 5.

13 CRR, Księga Pamiątkowa Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958], k. b. pag.

14 Tamże, Ustawa Towarzystwa p.n. „Resursa Rzemieślnicza” w Zduńskiej Woli, k. 3-5.

15 J. Kozłowski, *Klub Sportowy „Resursa” 1912-1999*, Zduńska Wola 1999, s. 4.

Ryc. 3. Piotr Królikowski
– organizator i pierwszy prezes
„Resursy Rzemieślniczej” w Zduńskiej Woli
Źródło: ze zbiorów Cechu Rzemiosł Różnych
w Zduńskiej Woli

Zrzeszone w zduńskowolskiej organizacji osoby dzieliły się na członków rzeczywistych, protektorów i honorowych. Ci pierwsi musieli być pełnoletnimi rzemieślnikami chrześcijanami, bez różnic narodowościowych i moralnej kondyty¹⁶, którzy opłacili wpisowe w wysokości 1 rubla (składkę miesięczną ustalono na 50 kopiejek). To uwidacznia nam, że do Towarzystwa mogli przynależeć okoliczni katolicy i luteranie, za wyjątkiem wyznawców mojżeszowych¹⁷. Z kolei członkowie protektorzy nie musieli wywodzić się ze środowiska rzemieślniczego (składkę miesięczną dla nich ustalono na poziomie 30 kopiejek). Wszyscy oni wybierali ze swojego grona dwunastoosobowy Zarząd w skład którego wchodził: prezes, wiceprezes, kasjer, zastępca kasjera, sekretarz, zastępca sekretarza, bibliotekarz, zastępca bibliotekarza, zarządzający oddziałem sportowym, jego zastępca, gospodarz i zastępca gospodarza¹⁸.

Należy zauważyć, iż w okresie przed I wojną światową i kilka lat później „Resursa Rzemieślnicza” zrzeszała ludzi pochodzących z różnych warstw społecznych. Głównie byli to rzemieślnicy, jednak działali oni obok kupców, inteligencji czy robotników. Jak widać powyżej nie brakowało członków rekrutujących się z innych warstw społecznych niż rzemieślnicy, tym bardziej, że w statucie (ustawie) Towarzystwa nie było żadnych na ten temat zastrzeżeń i zapisów, za wyjątkiem członków rzeczywistych, którymi mogli być wyłącznie rzemieślnicy.

Początkowo „Resursa Rzemieślnicza” w Zduńskiej Woli rozwijała się pomyślnie. Bardzo żywą działalnością odznaczały się jej sekcje sportowe, jak kolarska, piłkarska, gimnastyczna i klub myśliwski¹⁹. W tym okresie szczególnym zainteresowaniem cieszyły się odczyty o różnej tematyce w których uczestniczyło nawet ponad 100 słuchaczy. Jak ważna i potrzebna była tego typu działalność informowała jedna z łódzkich gazet²⁰:

„Kiedy jedni zajmują się budową fabryk, młynów, kolejek – drudzy myślą i nawet gorliwie pracują dla dusz ludzkich. Z przyjemnością zaznaczyć trzeba, że i my mamy ludzi oddanych krzewieniu oświaty. Środowiskiem skupiania i krystalizowania się ducha jest u nas młodzieńcze Resursa rzemieślnicza. Cementem zaś, spajającym ogół mieszkańców omawianą instytucją, będzie prawdopodobnie szereg odczytów już zapoczątkowanych. Jak pożądaną są owe pogadanki czy też odczyty, widzimy stąd, że zwykle salę wypełniają słuchacze, a jeszcze mocniejszym, namacalnym dowodem zainteresowania jest czuły punkt Resursy: kasa. Słuchacze traktują pogadanki te, nie jako sport, rozrywkę czy zabawę, ale uważają je za naturalny, niezbędny pokarm duchowy. Dla naszej miejscowej inteligencji, jak również dla sprężystych członków Resursy niech to będzie bodźcem, osłoda i zachętą do kulturalnej pracy, jaką podjęli dla ogólnego dobra”.

---

16 Konduita – prowadzenie się, zwłaszcza budzące zastrzeżenia etyczne.

17 Obok rzemieślników chrześcijan, pracowali w Zduńskiej Woli rzemieślnicy Żydzi. Wielu z nich trudniło się krawiectwem lub rzeźnictwem. O interesy rzemieślników żydowskich troszczył się żydowski ruch zawodowy.

18 CRR, Ustawa Towarzystwa p.n. „Resursa Rzemieślnicza” w Zduńskiej Woli, k. 5-11.

19 J. Kozłowski, *Start Resursa 1913-1983...*, s. bn.

20 „Rozwój” z 24.03.1914 r., nr 68, s. 2.

Z chwilą wybuchu I wojny światowej na kilka lat powstrzymany został dalszy rozwój Towarzystwa. Organizacja praktycznie nie funkcjonowała, mimo że próbowano temu przeciwdziałać, powołując do życia radę rzemieślniczą. Działała ona jednak krótko i praktycznie nie zmieniła trwającej sytuacji. Z chwilą odzyskania przez Polskę niepodległości, w 1919 r. „Resursa Rzemieślnicza” wznowiła swoją działalność od założenia kooperatywy rzemieślniczej (Rzemieślniczej Spółdzielni Spożywców), która już w dwa lata później połączyła się z innymi miejscowymi kooperatywami. Takie działanie wymusiło także jeszcze w 1919 r. istotną zmianę. Dokonano przekształcenia nazwy organizacji na Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze „Resursa” w Zduńskiej Woli (OTR „Resursa”)²¹. Od tego czasu organizacja zajmowała się odpłatnie handlem opałem, uzyskiwaniem kredytów dla miejscowego rzemiosła oraz pisaniem bezpłatnych podań do różnych instytucji²².

Zgodnie z statutem (ustawą) organizacji z roku 1912 oficjalną aktywnością „Resursy Rzemieślniczej” do I wojny światowej były sprawy gospodarcze miejscowego rzemiosła i sprawy sportowe. W niepodległej II Rzeczypospolitej obok działalności gospodarczej, silnie rozwinięto również profil kulturalno-rozrywkowy. Kontynuowano inicjatywy odczytowe z coraz większym powodzeniem. Istniała pilna potrzeba podnoszenia i umacniania polskości w kulturze, oświacie i gospodarce²³. Wielokrotnie w siedzibie „Resursy” zbierali się mieszkańcy aby wysłuchać odczytów, wykładów i pogadanek na tematy historyczne, społeczne, gospodarcze i polityczne. Wiele zasług na tym polu oddała miejscowa nauczycielka Maria Tańska²⁴. Dla tego przykładu 28 grudnia 1937 r. staraniem Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Gospodarczego w Zduńskiej Woli miał miejsce odczyt ks. dra Stanisława Trzeciaka nt. „Kwestia żydowska w świetle etyki chrześcijańskiej”²⁵.

O tym, że w okresie dwudziestolecia międzywojennego OTR „Resursa” była w mieście liczącym się ośrodkiem życia kulturalnego i oświatowego, świadczy prowadzona dla dzieci freblówka, czyli przedszkole, ale także systematycznie wystawiane własnymi siłami sztuki teatralne, organizowane koncerty muzyczno-śpiewacze, zabawy ogrodowe, majówki, loterie fantowe i wiele innych wydarzeń o charakterze kulturalno-rozrywkowym. Prowadzono zespoły teatralne i śpiewacze, a od 1924 r. organizacja posiadała w swoim lokalu – do powszechnego użytku mieszkańców - pierwszy w historii miasta, aparat radiowy²⁶.

---

21 *Stulecie Miasta Zduńskiej-Woli 1825-1925*, pod red. L. Wichera, Zduńska Wola 1925, s. 45; K. Badziak, *Przemysł i rzemiosło w okresie międzywojennym*, [w:] *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, Łódź 1977, s. 407.

22 CRR, Księga Pamiątkowa Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958], k. b. pag.

23 J. Kozłowski, *Klub Sportowy „Resursa”...*, s. 4-5.

24 Maria Tańska – nauczycielka, organizatorka i pierwszy dyrektor Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Zduńskiej Woli.

25 Biblioteka Narodowa w Warszawie (dalej: BN), sygn. DŻS IK 2f [afisz].

26 Ze względu, że radioodbiornik uległa częstym awariom, w lipcu 1926 r. postanowiono go sprzedać (bez anteny) za sumę 900 zł do Piotrkowa. Zob. CRR, Księga Pamiątkowa

Kolejno funkcję prezesa pełnili: Piotr Królikowski, Józef Lipowski, Wacław Bitdorf, Wincenty Pluciński, Norbert Dąbrowski, Władysław Gubański, Józef Wagner²⁷. W 1925 r. Zarząd OTR „Resursa” tworzyli: Julian Kurnatowski (prezes, właściciel garbarni), Franciszek Mąkowski i Wincenty Rubaj (wiceprezesi)²⁸, Antoni Jaskółowski (sekretarz), Marian Strzelecki (członek), Antoni Budziak (członek) i Mateusz Marciniak (członek)²⁹.

Podczas zebrania OTR „Resursa” 18 kwietnia 1926 r. postulowano, aby wcielić do Towarzystwa wszystkie miejscowe organizacje rzemieślnicze. Zebrani uchwalili również rezolucję do Centralnego Towarzystwa Rzemieślniczego w Warszawie (CTR) wyrażającą poparcie nad działaniami mającymi wprowadzić w życie ustawę rzemieślniczą, a tym samym zdecydowano się potępić uchwały podjęte na zjeździe w Katowicach³⁰.

W całym okresie międzywojnia położenie rzemiosła, nie tylko zresztą zduńskowski, było dość trudne. Wpływało na to jego rozdrobnienie oraz niemałe opóźnienie technologiczne, opierające się na postanowieniach o zgromadzeniach rzemieślniczych z 1816 r. oraz brak dostatecznych funduszy inwestycyjnych. Szerokie było spektrum zawodów rzemieślniczych jakimi zajmowali się mieszkańcy Zduńskiej Woli. Najliczniej reprezentowane profesje zrzeszone były w cechach³¹. Do najstarszego, najwidoczniejszego i najprężniejszego w Zduńskiej Woli należał cech tkaczy. Istotną rolę w życiu miasta odgrywał cech murarsko-ciesielski oraz cech rzeźników i wędliniarzy. Duże znaczenie miały organizacje rzemieślnicze jakim były Zgromadzenie Majstrów Tkackich³² i Oddział Związku Majstrów Fabrycznych Rzeczypospolitej Polskiej³³. Ostatnia wspomniana organizacja zawodowa została powołana w mieście 2 maja 1920 r. i podlegała pod

---

Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958], k. b. pag.; Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

27 Tamże, Księga Pamiątkowa Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958], k. b. pag.

28 Od 18 stycznia 1926 r. do 3 stycznia 1927 r. wiceprezesem był Józef Stodulski. Zob. Tamże, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

29 *Stulecie Miasta Zduńskiej-Woli...*, s. 45.

30 CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

31 Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu (dalej: APŁOS), Cechy miasta Zduńskiej Woli - zbiór szczątków zespołów, sygn. 84.

32 Zgromadzenie Majstrów Tkackich w Zduńskiej Woli liczyło od ok. 520 majstrów (1918-1931) do 435 majstrów i czeladników (1938). Jego członkowie rekrutowali się z miasta i okolicznych miejscowości, m.in. Czechów, Izabelowa, Krobanówka, Osmolina, Rozomyśla, Stęszyc, Zdun, a nawet nieco odległego Okupa i innych. Zob. „Życie Zduńskiej Woli” z 7.04.1991 r., nr 4, s. 5.

33 W 1930 r. Związek Majstrów Fabrycznych RP posiadał w Polsce 16 oddziałów.

Zarząd Główny w Łodzi. Szeregi związku rozrastały się błyskawicznie, o czym świadczy fakt, że już w niedługim czasie została utworzona przy zduńskowolskim Oddziale Sekcja Mechaników oraz Kasa Pogrzebowa, a 16 listopada 1924 r. odbyło się uroczyste poświęcenie sztandaru³⁴.

Tab. 1. Cechy rzemieślnicze istniejące w Zduńskiej Woli w roku 1925

Lp.	Cech	Rok założenia
1.	tkaczy	1816
2.	kowali	1820
3.	ślusarzy	1820
4.	rzeźników i wędliniarzy	1824
5.	murarsko-ciesielski	1826
6.	stolarski	1826
7.	szewców	1826
8.	piekarzy i cukierników	1826
9.	młynarzy	1837

Źródło: oprac. własne na podstawie APŁOS, Cechy miasta Zduńskiej Woli
- zbiór szczątków zespołów, sygn. 84; *Stulecie Miasta Zduńskiej Woli...*, s. 45-46.

Trzeba zauważyć, iż instytucja cechu, która swymi korzeniami sięgała wieków średnich, zawsze wykazywała troskę o interesy korporacji. Ustalała, m.in. wysokość opłat pobieranych za naukę, stawkę płacową za określone usługi i wyroby. Ponadto zadaniem cechu było troszczenie się o prawidłową edukację młodzieży rzemieślniczej i działanie w sferze samopomocowej.

Na dzień 3 maja 1926 r. władze „Resursy” w Zduńskiej Woli przygotowały zebranie, w którym uczestniczyli starszy i podstarszy wszystkich cechów rzemieślniczych w mieście. Po wysłuchaniu różnych referatów, zebrani jednogłośnie podjęli decyzję o zwołaniu 6 czerwca tego samego roku Okręgowego Zjazdu Rzemieślniczego w budynku Ochotniczej Straży Pożarnej w Zduńskiej Woli. Do komitetu organizacyjnego wszedł cały Zarząd OTR „Resursa”, na czele z prezesem Julianem Kurnatowskim i przedstawiciele każdego miejscowego cechu, tj. majstrów: tkackich (Robert Sznekenbergieł), murarskich (Andrzej Panek), stolarskich (Bolesław Orłowski), szewskich (Władysław Marcinkowski), ślusarskich (Marian Strzelecki), piekarskich, rzeźnickich (Józef Kalinowski), młynarskich (Alfred Klause), kowalskich (Tomasz Bąkowski), ciesielskich (Tomasz Gramś); czeladzi: tkackiej (Robert Frontczak), murarskiej (Franciszek Mewald), szewskiej (Tomasz Kamiński); Stowarzyszenie Majstrów Fabrycznych. Oprócz tego do komitetu zostali wybrani: Norbert Dąbrowski, Franciszek Kokowski i Franciszek Gołąb (nauczyciel)³⁵. Z braku materiałów archiwalnych, nie mamy wiedzy jak przebiegł zaplanowany zjazd.

34 *Krótki zarys historii Związku Majstrów Fabrycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1890-1930*, pod red. W. Perczyńskiego, Łódź [1930], s. 51-52.

35 CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

W latach 20. XX w. władze rządowe dokonywały reorganizacji polskiego rzemiosła. Ostatecznie nastąpiło to po uchwaleniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym, które określiło nowe zasady jego organizacji³⁶. Akt prawny wprowadził całkowitą wolność jeżeli chodzi o przynależność do cechu, wobec czego wielu zduńskowolskich rzemieślników (tzw. fuszerów) nie było w nim zrzeszonych. Spora grupa posiadała nawet dyplomy mistrzowskie, a działalność swoją wykonywała jedynie na podstawie wykupionego świadectwa przemysłowego, konsensu.

Zgodnie z zapisami rozporządzenia, cechy aby mogły rozpocząć swoją działalność, musiały ponownie się zarejestrować i zatwierdzić nowy statut. Czas pokazał, że był to proces niekiedy ciągnący się latami. Przyjęte rozporządzenie, w ogromnym stopniu zmieniające dotychczasowe zwyczaje, jeszcze w fazie jej przygotowywania spotkała się ze sprzeciwem miejscowego rzemiosła, czemu dawano wyraz na licznych zebraniach w OTR „Resursa”.

Od 27 do 29 czerwca 1926 r. delegacja „Resursy” (J. Stodulski, M. Marciniak i F. Mąkowski) uczestniczyła w Zjeździe CTR w Warszawie, w którym zduńskowolska organizacja była zrzeszona. Głównym tematem obrad było zapewne wprowadzenia w życie tzw. ustawy rzemieślniczej (przemysłowej) proponowanej przez władze CTR, a nie tej forsowanej przez polski rząd. Do tego tematu miejscowi rzemieślnicy powracali kilkakrotnie. 10 października 1926 r. miało miejsce zebranie w którym uczestniczyli rzemieślnicy ze Zduńskiej Woli i Szadku³⁷. W podjętym odezwie opowiedzieli się przeciw rządowej ustawie dotyczącej polskiego rzemiosła, a jednogłośnie poparli projekt forsowany przez działaczy CTR. Na nic jednak te wszystkie zabiegi się zdały, a miejscowe cechy jeśli chciały funkcjonować, musiały poddać się wspomnianej procedurze.

Na podstawie nowych przepisów odbyła się powtórna rejestracja, m.in. cechu tkaczy. Został on zarejestrowany 14 października 1927 r. jako Stowarzyszenie Majstrów Tkackich w Zduńskiej Woli. Nazwy jednak w tym brzmieniu używano raczej rzadko i niekonsekwentnie, gdyż członkowie cechu bronili swojej dawnej monopolistycznej tradycji przełamanej przez rozwijający się przemysł. W ramach tkackiej organizacji działało również autonomiczne Zgromadzenie Czeladzi Tkackiej, grupujące uczniów i czeladników.

Zduńskowolska „Resursa” wspólnie z miejscowymi cechami rzemieślniczymi delegowała we wrześniu 1928 r. na Zjazd Rzemieślniczy w Sieradzu swoich przedstawicieli. W skład Powiatowego Komitetu Wyborczego do Izby Rzemieślniczej w Łodzi zostali wybrani: Wincenty Pluciński („Resursa”), Bolesław Orłowski (cech stolarski), Wacław Birtdorf (cech piekarzy) i Janowski (cech szewski)³⁸. Powołana do życia Izba Rzemieślnicza, w latach 30. przeprowadziła lustrację cechów istniejących na terenie województwa łódzkiego. Mając rozeznanie stanu faktycznego podjęto w 1937 r. decyzję o reorganizacji

36 Dziennik Urzędowy 1927, nr 53, poz. 468.

37 Interesy szadkowskich rzemieślników reprezentowali: Jakub Adamkiewicz, Jakub Adamowicz, Roman Olejniczak, Henryk Rudecki, Józef Rybak, Adam Santy, Tomasz Santy i Tomasz Wicherek. Zob. CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926–1939], k. b. pag.

38 Tamże.

niektórych cechów, łącząc słabe o nikłej działalności, w jednostki silniejsze finansowo i liczbowo, tworząc tzw. cechy ogólne. W całym województwie wówczas zmniejszyła się diametralnie liczba cechów z 407 do 203, czyli aż o połowę. W powiecie sieradzkim na koniec roku 1937 istniało ogółem 14 cechów (9 – chrześcijańskich, 5 – żydowskich) i 4 związki (2 – chrześcijańskie, 2 – żydowskie)³⁹. Cechy miały bezwzględny obowiązek stosować się do zarządzeń izb rzemieślniczych w zakresie przewidzianym przez państwowe przepisy prawne⁴⁰. Funkcje koordynujące działalność rzemiosła i cechów w Żduńskiej Woli, a także całego powiatu sieradzkiego spełniało w tym okresie czasu OTR „Resursa”.

Tab. 2. Wykaz ilości warsztatów rzemieślniczych w powiecie sieradzkim w roku 1930

Grupa zawodowa	Grupa rzemiosła	Ilość warsztatów
I. Budowlana	1. Dekarstwo	1
	2. Garncarstwo	8
	3. Kamieniarstwo	2
	4. Murarstwo	88
	5. Rzeźbiarstwo	-
	6. Studniarstwo	-
	7. Szklarstwo	14
	8. Wyrób szkła	-
	9. Zduństwo	6
	10. Sztukatorstwo	-
	11. Lakiernictwo	1
	12. Malarstwo	25
II. Drzewna	1. Bednarstwo	24
	2. Ciesielstwo	57
	3. Koszykarstwo	4
	4. Kołodziejstwo	50
	5. Rzeźbiarstwo	-
	6. Stolarstwo	153
	7. Tokarstwo	4
	8. Wyrób instrumentów muzycznych	-
	9. Grzebieniarstwo	-
III. Włókiennicza	1. Bandażownictwo	-
	2. Czapnictwo	24
	3. Kapelusznictwo	2
	4. Kuśnierstwo	2
	5. Krawiectwo	274
	6. Powroźnictwo	3
	7. Szczotkarstwo	4
	8. Szmuklerstwo	-
	9. Tapicerstwo	6
	10. Wyrób frędzli	-

39 VIII Sprawozdanie Izby Rzemieślniczej w Łodzi za rok 1937, Łódź 1938, s. 24-27.

40 J. Jastrzębski, *Organizacja Izby Rzemieślniczej w Łodzi w latach 1927-1939*, „Rocznik Łódzki” 2011, t. 58, s. 91.

IV. Metalowa	1. Blacharstwo	33
	2. Brązownictwo	-
	3. Kotlarstwo	2
	4. Kowalstwo	163
	5. Mosiężnictwo	-
	6. Pilnikarstwo	-
	7. Ślusarstwo / Tokarstwo metalowe	32
	8. Wyrób narzędzi optycznych	-
	9. Grawerstwo	2
	10. Jubilerstwo	-
	11. Złotnictwo	1
	12. Wyrób przedmiotów z drutu	-
	13. Przędzalnictwo materiałów złotych	-
	14. Zegarmistrzostwo	15
V. Spożywcza	15. Pozłotnictwo	-
	1. Cukiernictwo	17
	2. Kuchmistrzostwo	-
	3. Piekarstwo	154
	4. Piernikarstwo	-
	5. Rzeźnictwo / Wędliniarstwo	221
	6. Rzeźnictwo koni	-
VI. Skórzana	7. Wyrób wędlin z mięsa końskiego	-
	1. Białoskórnicstwo	-
	2. Cholewkarstwo	55
	3. Rękawicznictwo	-
	4. Rymarstwo	33
	5. Siodlarstwo	-
	6. Szewstwo	344
	7. Garbarstwo	16
VII. Usługi osobiste	8. Introligatorstwo	-
	1. Fotografowanie	11
	2. Fryzjerstwo	44
	3. Golarstwo	-
	4. Perukarstwo	1
Razem		1896

Źródło: oprac. własne na podstawie *Sprawozdanie Izby Rzemieślniczej w Łodzi o stanie gospodarczym rzemiosła za rok 1930, Łódź 1931* [tablica 1]

Na podstawowe dochody Towarzystwa składały się składki członkowskie oraz fundusze uzyskane z prowadzenia bufetu, który często był wypuszczany w dzierżawę różnym najemcom (od października 1926 r. prowadził go Bolesław Wojciechowski, od kwietnia 1929 r. Edmund Chączyński). Bufet przynosił stały dochód, a z jego usług mogli korzystać wyłącznie członkowie organizacji⁴¹. W 1931 r. przychody Towarzystwa wyniosły 5202 zł, a rozchody 2807 zł⁴².

41 CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

42 Tamże, Księga protokołów Walnych Zebrań Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1927-1947], k. b. pag.

Ryc. 4. Zarząd i inicjatorzy budowy własnej siedziby „Resursy Rzemieślniczej” w Zduńskiej Woli, 1936

Źródło: ze zbiorów Cechu Rzemiosł Różnych w Zduńskiej Woli

Z początkiem 1927 r. uchwalono miesięczną składkę członkowską na poziomie 1 zł, 9 stycznia tegoż samego roku wybrano nowe władze OTR „Resursa”. Na najbliższym posiedzeniu Zarządu jego członkowie ukonstytuowali się następująco: prezes – inż. Czesław Brzeski, wiceprezes – Antoni Kozłowski, sekretarz Klemens Kowalski, skarbnik – Jan Zalewski, gospodarz – Józef Kucner, członkowie – Józef Sakowski i Józef Stodulski. Komisję Rewizyjną tworzyli: przewodniczący – Franciszek Mąkowski, sekretarz – Tomasz Tosik, członek – Antoni Bocheński. Jedną z wielu decyzji nowego Zarządu była, m.in. sprawa uporządkowania składek członkowskich i uruchomienia w celu podreperowania finansów organizacji, rzemieślniczej kasy pożyczkowo-oszczędnościowej przy Towarzystwie. Przyjęto także do stowarzyszenia Chór Kościelny „Halka” (jako sekcję)⁴³, a także rozpoczęto żmudne i długotrwałe starania o wybudowanie własnej siedziby. O tym, że gremium nowych władz „Resursy” poważnie i z ambicją podchodziło do wykonywanych przez siebie zadań, świadczy, że tylko w samym roku 1927 zwołano blisko 40 protoko-

43 Pod koniec lipca 1929 r. Zarząd OTR „Resursa” zdecydował się usunąć ze swojej siedziby Chór Kościelny „Halka”. Jego członkowie mieli przeszkadzać bufetowemu w prowadzeniu swojego interesu. Decyzję taką argumentowano również, iż chór korzystał z lokalu stowarzyszenia zbyt często co przeszkadzało działaczom „Resursy”.

lowanych posiedzeń Zarządu⁴⁴. Organizacja jednak pozostawała w dość trudnej sytuacji, gdyż zalegała z płatnościami za wynajem lokalu przy ul. Kościelnej 13. Poważnie myślało nawet nad likwidacją stowarzyszenia. Dzięki operatywności wybranego na początku roku Zarządu, powoli i konsekwentnie udało się wyjść z patowej sytuacji. Zdecydowano się zmienić lokal zajmowany przez Towarzystwo i wynająć pomieszczenia w budynku przy al. Kościuszki 1.

W przywołanym wyżej okresie, członkowie „Resursy” weszły w konflikt z ks. Janem Hewelke, proboszczem parafii WNMP w Zduńskiej Woli, będącym z ramienia Kościoła katolickiego, „patronem” duchowym organizacji. Członkowie organizacji podnosili fakt „nielojalnego, nietaktownego i niemoralnego” zachowania się duchownego wobec „Resursy”. W tym celu za zgodą proboszcza, powołano wewnętrzny sąd polubowny. Ostatecznie jednak duchowny sam zrzekł się swojej asystentury w stowarzyszeniu⁴⁵.

10 marca 1928 r. doszło do niewielkich zmian w składzie Zarządu. Ze swoich funkcji zrezygnowali Klemens Kowalski i Józef Stodulski, a w ich miejsce wybrano Antoniego Michalskiego (jako sekretarza) i Wincentego Rubaję (jako członka). Dodatkowo do władz stowarzyszenia weszli przedstawiciele cechów piekarskiego i szewskiego (Jan Dombrow i Ignacy Kościan), którzy ofiarowali pieniądze na kupno nieruchomości dla Towarzystwa. Komisję Rewizyjną tworzyli: Franciszek Mąkowski, Józef Płociński i Robert Welguś⁴⁶.

OTR „Resursa” w międzywojniu borykała się z ogromnymi trudnościami przy budowie własnej siedziby przy ul. Belwederskiej 22 (ob. Żłotnickiego 21)⁴⁷. Zgromadzone z pieczołowitością środki i zaciągnięte zobowiązania pozwoliły 1 czerwca 1928 r. nabyć notarialnie za 3250 zł od Matyldy Fuks, sukcesorów Ludomira Wróblewskiego jego żony Elizy oraz jej siostry Adeli i brata, 4/5 placu przy ul. Belwederskiej. 18 lipca dokupiono brakującą 1/5 część działki, a pod koniec tegoż samego miesiąca zatwierdzono założenia projektowanego budynku na potrzeby „Resursy” (projekt za kwotę 200 zł przygotował Krzysztof). Okoliczni właściciele cegielni: Józef Lipowski, Włodzimierz Oczechowski i Jan Nejman, zadeklarowali przekazanie cegieł na potrzeby budowy⁴⁸. Postanowiono dodatkowo ogrodzić plac od ul. Belwederskiej, a zadanie to powierzono gospodarzowi Józefowi Kucnerowi i skarbnikowi Janowi Zalewskiemu⁴⁹.

---

44 CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

45 Tamże.

46 Tamże, Księga protokołów Walnych Zebrań Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1927-1947], k. b. pag.

47 APŁ, Urząd Wojewódzki Łódzki (dalej: UWŁ), sygn. 166/2272, k. 1.

48 Ofiarowali następująca ilość cegieł: J. Lipowski – 10 tys., W. Oczechowski – 10 tys., J. Nejman – 5 tys. Ponadto właściciel cegielni w Krobanówku Oczechowski, w 1930 r. przekazał nieodpłatnie jeszcze kolejne 10 tys. cegieł.

49 W celu nabycia placu, Zarząd OTR „Resursa” postanowił również sprzedać posiadany fortepian.

Sprawa budowy jednak odkładała się w czasie. Panował ogólny kryzys gospodarczy, a cały wysiłek kładziono na spłatę zaciągniętych zobowiązań z tytułu kupna nieruchomości i rozpoczęcia budowy⁵⁰. Warto dodać, że gdyby nie ofiarna pomoc finansowa i materialna miejscowych cechów rzemieślniczych, będących członkami OTR „Resursa”, inwestycja nie mogłaby się w ogóle rozpocząć. Dla przykładu, cech szewców przekazał na planowane przedsięwzięcie 1250 zł, cech piekarzy – 1000 zł, cech murarzy – 550 zł, a cech ślusarzy – 5 tys. cegieł i 60 zł. W podziękowaniu władze „Resursy” zobowiązały się, że w po wybudowaniu gmachu, dadzą na wyłączne użytkowanie i własne potrzeby wspomnianym cechom, po jednym pokoju na swoje siedziby⁵¹.

Nie wszystkie jednak cechy istniejące w Zduńskiej Woli należały do OTR „Resursa”⁵². Było tak w przypadku cechu rzeźników i cechu stolarzy. Wynikało to z różnych sytuacji. Rzeźnicy twierdzili, że nie mieli potrzeby przynależeć do Towarzystwa, gdyż posiadali własny budynek cechowy, a stolarze nie mogli dojść do wewnętrznego porozumienia co do członkostwa w „Resursie”. Akces przynależności do OTR wyrażali tylko poszczególni członkowie wspomnianych cechów. Z kolei cech fryzjerów i krawców jako tak nie był zrzeszony w Towarzystwie, jednak wszyscy jego członkowie chrześcijanie byli indywidualnymi członkami organizacji⁵³.

Na dorocznym ogólnym zebraniu OTR „Resursa” 24 marca 1929 r., wybrano nowych członków Komisji Rewizyjnej, którymi zostali: Robert Welguś, Józef Płociński i Antoni Bocheński. Od stycznia 1927 r. do lutego 1932 r., odbyło się 116 protokołowanych posiedzeń Zarządu, a dodatkowo zorganizowano kilkanaście innych zebrań, z których przebiegu protokołów nie sporządzano. „Resursa” za pośrednictwem swoich przedstawicieli uczestniczyła m.in. w zjazdach wojewódzkich i krajowych, wyborach do Rady Miasta i Kasy Chorych, Izby Rzemieślniczej w Łodzi. Organizowała różne imprezy (przedstawienia, zabawy) i zjazdy rzemieślnicze z całego powiatu sieradzkiego, a nawet dalszych okolic⁵⁴.

Do kolejnych większych zmian w składzie Zarządu Towarzystwa doszło podczas walnego zebrania członków 6 marca 1932 r., gdy z funkcji prezesa zrezygnował inż. Czesław Brzeski, tłumacząc się złym stanem zdrowia. Rezygnację przyjęto, a na wniosek sekretarza Antoniego Michalskiego, jednomyślnie ustępujący prezes za swoją bezinteresowną pracę na rzecz organizacji, został obdarzony godnością honorowego prezesa „Resursy”. Nowym prezesem wybrano felczera med. Norberta Dąbrowskiego, a wiceprezesem pozostawał Antoni Kozłowski, wówczas sprawujący już urząd burmistrza Zduńskiej Woli. Pozostałymi członkami Zarządu byli: sekretarz – Ignacy Kościan, zastępca

---

50 Na początku 1932 r. długi i zaległości finansowe Towarzystwa wynosiły 3972 zł 85 gr.

51 CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

52 Trzeba pamiętać, że także nie wszyscy rzemieślnicy zduńskowolscy przynależeli do cechów.

53 CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

54 Tamże.

sekretarza – Antoni Michalski, skarbnik – Wiktor Śliwerski, członkowie – Józef Kucner, Wincenty Nowak, Wincenty Rubaj, Józef Sakowski i Jan Zalewski⁵⁵.

Ryc. 5. Pieczęć Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli, 1936
Źródło: APL, Urząd Wojewódzki Łódzki, sygn. 166/2272, k. 2.

19 czerwca 1932 r. na skutek przyjazdu dwóch delegatów łódzkiej Izby Rzemieślniczej do Zduńskiej Woli, zostało zwołane nadzwyczajne zebranie Zarządu OTR „Resursa” z udziałem przedstawicieli wszystkich cechów rzemieślniczych. Delegaci – radca Jarmicki i dyrektor Izby Rzemieślniczej dr Gaszyn – zapoznali zebranych z przepisami rzemieślniczymi i rozporządzeniem z 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym. Mówili o warunkach kształcenia uczniów na czeladników, a czeladników na mistrzów, egzaminach i wyzwoinach⁵⁶.

Podczas posiedzenia Zarządu „Resursy” 25 lutego 1934 r. z funkcji prezesa zrezygnował Norbert Dąbrowski, wobec czego miesiąc później zwołano walne zebranie członków. Na czele nowego Zarządu stanął Antoni Kozłowski (dotychczasowy wiceprezes). Po dwóch miesiącach rotacji wybrano nowy Zarząd Towarzystwa. Wyniknęło to z faktu, iż dotychczasowi członkowie nie wypełniali należycie powierzonych im funkcji oraz nie stawiali się na organizowane posiedzenia. Oprócz Kozłowskiego w Zarządzie znaleźli się: Bolesław Lipke⁵⁷ (wiceprezes), Wiktor Śliwerski (sekretarz), Antoni Bocheński (skarbnik) i Jan Zalewski (gospodarz)⁵⁸.

---

55 Tamże, Księga protokołów Walnych Zebrań Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1927-1947], k. b. pag.

56 Tamże, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

57 Bolesław Lipke zmarł w czasie trwania kadencji.

58 CRR, Księga protokołów Walnych Zebrań Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1927-1947], k. b. pag.

Nowy prezes wznowił starania celem dokończenia budowy siedziby dla OTR „Resursy”. 18 marca 1934 r. powołany został komitet „do przerobienia planu w celu uzyskania pożyczki”, w którego gremium byli: Antoni Kozłowski, Bolesław Lipke, Bolesław Orłowski, Wincenty Pluciński, Robert Frontczak i Antoni Bocheński. Niedługo później, bo pod koniec listopada tego samego roku, powołano Komitet Budowy „Resursy”. Jego przewodniczącym został inż. Czesław Brzeski, zastępcą przewodniczącego Antoni Kozłowski, sekretarzem Wiktor Ślwiński i skarbnikiem Antoni Bocheński. Mimo takiego posunięcia i faktycznego rozpoczęcia budowy gmachu „Resursy”, przez cały kolejny rok prace stały w martwym punkcie. Miało to związek z różnymi perturbacjami, zapaścią gospodarczą, a zwłaszcza brakiem funduszy i długami. Na walnym zebraniu członków w maju 1935 r., uchwalono nawet sprzedaż placu przy ul. Belwederskiej i zakup innej nieruchomości w możliwie najlepszym punkcie miasta⁵⁹.

24 stycznia 1936 r. podjęto decyzję o sprzedaży połowy działki (od granicy z parafią ewangelicko-augsburską), a pieniądze osiągnięte z transakcji przeznaczono na kontynuowanie inwestycji⁶⁰. Jednocześnie prowadzono akcję sprzedaży tzw. cegiełek na budowę „Resursy”. Wśród wielu mieszkańców i rzemieślników, którzy wsparli tę inicjatywę byli, m.in. starosta sieradzki Kazimierz Łazarski, wicestarosta sieradzki Edward Ejchblat, burmistrz Zduńskiej Woli Tadeusz Szaniawski, prezes Izby Rzemieślniczej w Łodzi Stanisław Kopczyński, dyrektor Izby Rzemieślniczej Stanisław Dobosz, proboszcz parafii WNMP w Zduńskiej Woli ks. kan. Stanisław Masłowski, prezes „Resursy” w Łodzi Z. Rabe⁶¹. To w znaczący sposób, przy jednoczesnym ogromnym wsparciu wielu miejscowych rzemieślników, pozwoliło na dokończenie prac.

Mimo sporych przeszkód finansowych i braku materiałów, budynek ostatecznie wybudowano. Długo wyczekiwane przez wielu poświęcenie i oddanie do użytku w stanie surowym gmachu OTR „Resursa” miało miejsce 19 lipca 1936 r. i było połączone z okolicznościowymi uroczystościami. W programie ceremonii organizatorzy zaplanowali: zbiórkę uczestników (godz. 9.30), wymarsz do kościoła (godz. 11), poświęcenie obiektu (godz. 13), składanie pamiątkowych cegiełek (ofiar) oraz wspólny obiad⁶². Było to wielkie święto nie tylko dla samych działaczy stowarzyszenia, ale dla rzeszy zduńskowolskich rzemieślników. Cały czas jednak do samego wybuchu wojny były prowadzone prace adaptacyjne obiektu (malowanie ścian,

---

59 Tamże.

60 Tamże, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

61 Tamże, Płaskorzeźba z cegiełkami fundatorów gmachu Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli.

62 Tamże, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939], k. b. pag.

instalacja systemu grzewczego)⁶³. W marcu 1939 r. zaczęto rozważać rozbudowę budynku o dwa pokoje od frontu. W tym celu postanowiono zakupić 15 tys. cegieł i niezwłocznie przystąpić do prac, które zapewne przerwała okupacja niemiecka⁶⁴.

Ryc. 6. Uczestnicy poświęcenia siedziby Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli, 19.07.1936

Źródło: ze zbiorów Cechu Rzemiosł Różnych w Zduńskiej Woli

W lipcu 1936 r. w skład Zarządu wchodził: prezes – Antoni Kozłowski, wiceprezes – Bolesław Lipke, sekretarz – Wiktor Śliwowski, skarbnik – Jan Zalewski, członkowie – Jan Dombrow, Ignacy Kościan, Wincenty Pluciński, Bolesław Orłowski i Józef Kucner. W okresie międzywojennym OTR „Resursa” w Zduńskiej Woli uchodziło za jedną z prężniejszych i ważniejszych placówek rzemieślniczych w całym województwie łódzkim (liczyła przeciętnie 350 członków)⁶⁵. Było inicjatorem i gospodarzem dużych zjazdów rzemieślniczych z udziałem delegatów z innych miast (Sieradza, Szadku, Władawy, Złoczewa) oraz parlamentarzystów. Organizacja brała nie tylko czynny udział w obchodach świąt państwowych i kościelnych w mieście, ale dodatkowo do aktywnego uczestnictwa w tych wydarzeniach motywowała (wysyłała zaproszenia) wszystkie cechy,

---

63 Zewnętrzne tynki wykonano dopiero w latach 1946–1947.

64 CRR, Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926–1939], k. b. pag.

65 Tamże, Księga Pamiątkowa Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958], k. b. pag.

organizacje i związki rzemieślnicze w mieście z prośbą o uczestnictwo wraz z pocztym sztandarowym. Członkowie zduńskowolskiej „Resursy” utrzymywali szczególnie przyjaźny kontakt i współpracowali ze Zgromadzeniem Księży Orionistów. Uczestniczyli także w wydarzeniach okolicznościowych, np. w czerwcu 1934 r. w poświęceniu sztandaru 7-klasowej Publicznej Szkoły Powszechnej im. Stanisława Wojciechowskiego w Zduńskiej Woli, fundując na drzewiec sztandaru szkolnego tzw. gwóźdź. Na rok przed wybuchem wojny Towarzystwo weszło w skład komitetu międzyorganizacyjnego powołanego do przeprowadzenia na terenie miasta zbiórki pieniężnej na Fundusz Obrony Narodowej. Wydano specjalną ulotkę zachęcającą wszystkich rzemieślników chrześcijan do dokonywania wpłat na rzecz polskiej armii⁶⁶.

Towarzystwo posiadało własną bibliotekę (do 1939 r.), jednak o jej księgozbiorze nie możemy wiele powiedzieć, ze względu na brak materiałów źródłowych. Był to zapewne spory księgozbiór, który był zinwentaryzowany, a poszczególne woluminy posiadały odcisk stempla o treści „Resursa Rzemieślnicza prosi o nie niszczenie książek”⁶⁷.

OTR „Resursa” funkcjonowało do września 1939 r., choć informacje o ostatnich zmianach we władzach organizacji posiadamy z 24 kwietnia 1938 r., gdy Zarząd wybrany podczas walnego zebrania członków ukonstytuował się następująco: prezes – Antoni Kozłowski, wiceprezes – Jan Pertkiewicz, sekretarz – Wiktor Śliwerski, sekretarz – Jan Zalewski, gospodarz – Stanisław Widawski, członkowie – Bolesław Orłowski, Jan Dombrow, Józef Kucner, Franciszek Pawłowski, Wincenty Pluciński. W Komisji Rewizyjnej byli: Czesław Pietrzykowski i Ludomir Wróblewski⁶⁸. Członków czynnych było 300, członków wspierających nie było⁶⁹.

We władzach zduńskowolskiej „Resursy”, szczególnie w ostatnim okresie jej funkcjonowania przed wybuchem II wojny światowej, odnajdujemy wielu działaczy o zaprzywianych narodowych. Norbert Dąbrowski, jeden z założycieli i głównych działaczy Towarzystw od momentu jego powstania, kierował miejscowymi strukturami Stronnictwa Narodowego, a w końcówce lat 30. XX w. pełnił jednocześnie funkcję prezesa Zarządu Powiatowego SN w Sieradzu⁷⁰. O narodowych sympatiach był również inż. Czesław Brzeski, kierownik Banku Udziałowego w Zduńskiej Woli (1934-1939) i Antoni Kozłowski, właściciel garbarni i burmistrz (1930-1933), a później wiceburmistrz (1937-1939) Zduńskiej Woli. Działaczami SN pozostawali także inni rzemieślnicy utożsamiani z OTR „Resursa”: Józef Kucner, Bolesław Lipke, Józef Lipowski, Wacław Michalski, Józef Sakowski, Wiktor Śliwerski⁷¹.

---

66 BN, sygn. DŻS XIII A 6a [ulotka].

67 J. Kozłowski, *Dokumenty i Znaki Zduńskowolskiej Kultury. Część II*, Zduńska Wola 2000, s. bn.

68 CRR, Księga protokołów Walnych Zebrań Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1927-1947], k. b. pag.

69 APŁ, UWŁ, sygn. 166/2272, k. 1.

70 M. Nartowicz-Kot, *Życie polityczne Sieradza w międzywojniu*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta 1793-1939*, pod red. J. Kity i M. Nartowicz-Kot, Łódź-Sieradz 2014, s. 288.

71 J. Parada, *Narodowa Demokracja w Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 1996, s. 30.

-7.VIII.1938

1000

Do wszystkich rzemieślników chrześcijan w Zduńskiej-Woli

Tow. Rzem. „Resursa” w Zd.-Woli weszło w skład komitetu Międzyorganizacyjnego powołanego do przeprowadzenia na terenie naszego miasta zbiórki pieniężnej na Fundusz Obrony Narodowej, celem zakupu sprzętu wojennego na dobrojenie naszej armii.

Wobec powyższego celu w dniu 26.V. rb. odbyło się posiedzenie Zarządu Towarz. Rzem. Resursa w Zd.-Woli, na którym postanowiono zwrócić się z gorącym apelem do wszystkich Rzemieślników chrześcijan w myśl zapadłej uchwały, by dobrowolnie jednorazowo opodatkowali się na F. O. N. w wysokości od patentów rzemieślniczych kat. VIII 3 zł, kat. VII 10 zł, kat. VI 20 zł, kat. V 30 zł.

Zwracając się z powyższym apelem do wszystkich rzemieślników, idąc za przykładem innych Stowarzyszeń w Polsce, jak i w naszym mieście, Zarząd Tow. Rzem. „Resursa” w Zd.-Woli uważa, że nie znajdzie się wśród rzemieślników ani jednego który by nie docenił tak doniosłego celu.

Pamiętajmy o tym, że najlepszą gwarancją niepodległości Państwa Polskiego jest silna armia.

Ofiary prosimy składać w Komunalnej Kasie Oszczędności ul. M. J. Piłsudskiego 16 na Konto F.O.N. Tow. Rzemieślniczego „Resursa” w Zd.-Woli do dnia 30 czerwca br. z przedłożeniem patentu na rok 1938.

Rzemieślnik, który by nie złożył ofiary w oznaczonym terminie, będzie obowiązany to uczynić w ciągu miesiąca lipca rb. z dodatkiem za inkasa.

Niech żyje Armia Polska!

ZARZĄD
TOW. RZEMIEŚLNIKÓW CHRZEŚCIJAN
w Zduńskiej-Woli

Zduńska-Wola w czerwcu 1938 r.

DRUK. J. X. MISIOWARZY ZD. WOLA

Natł. Zarząd Tow. Rzem. chrześcijan. Zd.-Wola

Ryc. 7. Ulotka wydana nakładem OTR „Resursa” w Zduńskiej Woli zachęcająca rzemieślników do wpłat na FON, 1938

Źródło: BN, sygn. DŻS XIII A 6a

Założona w 1912 r. na terenie Zduńskiej Woli „Resursa Rzemieślnicza” mimo zrzeszania w szczególności stanu rzemieślniczego, przez cały swój okres działalności była ważnym ośrodkiem kulturalnym miasta i okolicy, choć jej podstawowym kierunkiem działania była troska o sprawy zawodowe członków. Działalność „Resursy” uzależniona była od chęci bądź jej braku oraz zaangażowania samych członków organizacji. To nadawało rytm wielu podejmowanym działaniom od kulturalno-oświatowych do rzemieślniczych. Dochody z wystawianych przedstawień czy organizowanych odczytów zasilaty kasę organizacji i były przeznaczone na pomoc dla członków. Zauważyć można, że motorem napędowym wszelkich działań, zwłaszcza w początkowym okresie, była inteligencja i mieszczaństwo. Niebagatelną rolę odegrali tutaj właśnie miejscowi rzemieślnicy, którzy zacieśniali więzi społeczne. Spotykali się oni na wspólnych imprezach z okazji m.in. świąt cechowych, kościelnych, państwowych, w karnawale przygotowywali wspólne zabawy taneczne, a latem zabawy ogrodowe.

Wybuch II wojny światowej, wyniszczająca okupacja niemiecka, a następnie całkowicie odmienne realia powojennej Polski, położyły ostatecznie kres dalszej aktywności „Resursy” w dotychczasowej formie⁷². Do jej dorobku i tradycji odwołują się dziś działacze Cechu Rzemiosł Różnych w Zduńskiej Woli, którzy zawdzięczają swoim poprzednikom gmach, wybudowany ogromnym wysiłkiem przez rzemieślników zrzeszonych w OTR „Resursa”.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Biblioteka Narodowa w Warszawie

- Afisz zapraszający na odczyt ks. prałata dr Stanisława Trzeciaka, sygn. DŻS IK 2f [1937].
- Ulotka wydana nakładem OTR „Resursa” w Zduńskiej Woli zachęcająca rzemieślników do wpłat na FON, sygn. DŻS XIII A 6a [1938].

Archiwum Państwowe w Łodzi

- Kancelaria Gubernatora Kaliskiego, sygn. 93/2384.
- Urząd Wojewódzki Łódzki, sygn. 166/2272.

Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu

- Cechy miasta Zduńskiej Woli - zbiór szczątków zespołów, sygn. 84.

---

72 W 1957 r. powstał w Zduńskiej Woli Klub Kulturalno-Sportowy „Start-Resursa”, nawiązujący do tradycji przedwojennej „Resursy Rzemieślniczej”. Działał on na bazie przekształconego Koła Zrzeszenia Sportowego „Start”, które zaistniało w roku 1953. Wówczas klub łączył działalność sportową z kulturalną. Zob. J. Kozłowski, *Start Resursa 1913-1983*, Zduńska Wola 1983; Tenże, *Klub Sportowy „Resursa” 1912-1999*, Zduńska Wola 1999.

Cech Rzemiosł Różnych w Zduńskiej Woli

- Księga Pamiątkowa Uroczystości Jubileuszu 45-lecia Klubu „Resursa” w Zduńskiej Woli [1958].
- Księga protokołów Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1926-1939].
- Księga protokołów Walnych Zebrań Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli [1927-1947].
- Płaskorzeźba z cegiełkami fundatorów gmachu Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” w Zduńskiej Woli.
- Ustawa Towarzystwa p.n. „Resursa Rzemieślnicza” w Zduńskiej Woli.

Źródła publikowane

Dziennik Urzędowy 1927, nr 53, poz. 468.

„Поноже Собраније Законѡв Россијској Имперіи” 1906, nr 27479.

Urzędowy spis: lekarzy, lekarzy-dentystów, farmaceutów, felczerów, pielęgniarek, położnych, uprawnionych i samodzielnych techników dentystycznych oraz wykazy: aptek, szpitali, ubezpieczalni społecznych, ośrodków zdrowia, przychodni samodzielnych oraz centrali i filii Państwowej Szkoły Higieny, cz. IV Felczerzy, Warszawa 1939.

VIII Sprawozdanie Izby Rzemieślniczej w Łodzi za rok 1937, Łódź 1938.

Opracowania

Badziak K., *Przemysł i rzemiosło w okresie międzywojennym*, [w:] *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, Łódź 1977.

Ćwikła L., *Prawne aspekty funkcjonowania stowarzyszeń prowadzących działalność w dziedzinie turystyki na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, [w:] *Prawne aspekty podróży i turystyki – historia i współczesność*, Kraków 2018. *Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*, t. 4, P-Sh, pod red. S. Lama, Warszawa [1927].

Jastrzębski J., *Organizacja Izby Rzemieślniczej w Łodzi w latach 1927-1939*, „Rocznik Łódzki” 2011, t. 58.

Kozłowski J., *Dokumenty i Znaki Zduńskowolskiej Kultury. Część II*, Zduńska Wola 2000.

Kozłowski J., *Klub Sportowy „Resursa” 1912-1999*, Zduńska Wola 1999.

Kozłowski J., *Start Resursa 1913-1983*, Zduńska Wola 1983.

Krótki zarys historii Związku Majstrów Fabrycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1890-1930, pod red. W. Perczyńskiego, Łódź [1930].

Nartowicz-Kot M., *Życie polityczne Sieradza w międzywojniu*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta 1793-1939*, pod red. J. Kity i M. Nartowicz-Kot, Łódź-Sieradz 2014.

Parada J., *Narodowa Demokracja w Zduńskiej Woli*, Zduńska Wola 1996.

Podręczna encyklopedia powszechna, t. 5, N-R, pod red. A. Wiślickiego, Warszawa 1900.

Smyk G., *Miejsce i rola tzw. urzędów mieszanych w administracji gubernialnej Królestwa Polskiego po powstaniu styczniowym*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2019, t. 28, z. 1.

Stulecie Miasta Zduńskiej-Woli 1825-1925, pod red. L. Wichera, Zduńska Wola 1925.
Suski P., *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2011.

Szwarc A., *Resursy w Królestwie Polskim (1820-1863)*, „Przegląd Historyczny” 1980, t. 71, z. 1.

Tomaszewicz A., *Życie kulturalne ośrodków miejskich guberni kaliskiej w latach zaborów*, Sieradz 1998.

Prasa

„Rozwój” z 24.03.1914 r., nr 68.

„Życie Zduńskiej Woli” z 7.04.1991 r., nr 4.